

A NŐI KOMMUNIKÁCIÓ STRUKTÚRÁI A BÁBASÁG INTÉZMÉNYÉNEK 18. SZÁZADI ÁTALAKULÁSÁBAN

Vádaskodás és ellenállás, meggyőzés és együttműködés

„A leg-több Bábák azt hiszik, hogy az gyermek akkor elevenedik-meg leg-elsőben, az mikor leg-elsőben mozdul-meg: ebben az ítéletben igen nagyon megtsalatkoznak [...] Nagyon vétkeznek annakokáért mind azon Bábák, az kik vagy *tudatlanságból*, vagy hogy egyenessen az dolgot ki-nem vizsgálják, hanem magok *tisztjékben restek és torhák* lévén, olyan Aszszonyoknak is szántsándékkal gyermekvesztő orvosságokat nem tsak javallanak, hanem még magok adják bé, s az gyermeket irtozatosképpen vesztik-el. [...] Némely Bábák *restek, és részegek* lévén, az gyermeknek állását ki-nem vizsgálják eléggé, és még azt sem tudják, mitsoda része, annál kevésbé, miképpen áll-bé az szülésbe? [...] Azután az nyögő szülő [asszony] veszedelemben forog, hogy gyulladásban, és ébből következő emésztőtűzben hal-meg, kivált ha *haszontalanul és kegyetlenkedőképpen* erőlteti az Bába, és *idején segedelmet nem keres* az Bába-Mester által; az ki az gyermeket vagy elevenen vagy halva ki-húzza.[...] De tsak azt sirathatjuk, hogy az *eszélös* Bábák idején nem gondolnak az segítségre.[...] Gyakran tapasztaljuk, hogy az belső fogásban az *ostoba* Bábák *érzékenység nélkül-való újjaikkal, és kapaformálag kinőtt és le nem metszett körmeikkel* olly *gorombán* ragadják-meg az szegény gyermeket, hogy szörnyüképpen el-vagyon karáztolva, vagy az száját el-is szakasztják, és ha nem két szemét, egyiket még-is úgy meg-sértették, hogy gyógyíthatlan vakság támadott.”¹

Az idézett sorok a bécsi egyetemen gyakorlati sebészetet és szülészetet oktató Raphael Steidele (1737–1823) 1775-ben kiadott bábatankönyvéből származnak. A mű a következő évtizedekben a Habsburg Monarchia valamennyi orvoskarán – beleértve a nagyszombati, majd Budára költözött, végül 1784-től Pesten működő kart is – standard oktatási anyagnak számított. A korszak szülészeti ismereteit enciklopédikus jelleggel tárgyaló 461 oldalas, 26 rézmetszettel kiegészített kötet magyar fordítását a brassói származású, Bécsben gyakorló orvosként működő egykori Steidele-tanítvány, Szeli Károly (1748–?1780) *Magyar Bába Mesterség* címmel adta ki 1777-ben. Steidele tankönyve a szerző meggyőző elméleti és gyakorlati

¹ *Raphael Johann Steidele: Lehrbuch von der Hebammenkunst. Wien 1775. 38., 129., 232. Az idézett szövegrészek Steidele könyvének magyar nyelvű fordításából származnak, lásd Szeli Károly: Magyar Bába Mesterség. Wien 1777. 45., 137., 239. (Jelen tanulmányban minden forrásidézetet betűhíven közlünk. A fentebb idézett szövegben a kiemelések a tanulmány szerzőjétől származnak.)*

felkészültsége, megjelenítő erejű részletes eseteírásai ellenére mégis negatív munka. Nem egyes bábák, hanem egy egész női szakma ellen irányuló, fejezetről fejezetre visszatérő variációkban megfogalmazott lesújtó véleménye, megrendítő részletekkel teli kiszólásai jól illusztrálják a szülés körül segédkező asszonyok elleni vádaskodások korabeli retorikájának minden szokványos elemét. A habitusukra nézve rossz, ápolatlan külsejű, koszos kezű és körmű, alapvetően rest, hanyag, tohonya, sőt helyenként részeges nők, akik a minimális szakmai felkészültség hiányában, ostoba és buta szokásaik foglyaként nem képesek sem a terhesség jeleit, sem a közelgő szülési fájdalmak természetét, sem a szülés közben adódó veszélyhelyzeteket felismerni, s időben hozzáértő orvost vagy sebészt hívni, s mindezen túl a szülő asszonyokkal gorombán, durván és érzéketlen módon bánnak.

Steidele könyvének a bábákra nézve már-már irritáló hangneme az érintetteket szinte kötelezte valamiféle reflexióra. 1788-ban egy magát meg nem nevező okleveles bécsi bába az egyetemi szülész-oktató vádaskodásaira 29 oldalas, nyomtatásban is kiadott, szenvedélyes hangvétellű írásban válaszolt.² Nem túlzás azt feltételeznünk, hogy ugyanezt a választ egy Magyarországon működő bába is megírhatta volna. A bába pontról pontra idézi Steidelét – így a fentebbi részleteket is –, s a méltatlannak ítélt vádaskodásra vádaskodással válaszol, egyszerű és világos mondatokba fűzve saját maga és társai védelmében kifejtett ellenvéleményét. Az elszánt bécsi asszony érvrendszere tartalmazza mindazon gyakran ismételt elemeket, amelyek a korszakban jellemző bába–sebész–orvos konfliktushelyzeteknek hol a feloldását, hol a további elmélyülését eredményezték. A bába több olyan esetre emlékezteti az orvost, amikor a komplikációval járó szülésnél ugyan férfi szakértők is jelen voltak, mégis az anya és a gyermek halálával végződtek. Sőt, előhozakodik olyan esetekkel is, amikor a bába ugyan megállapította a gyermek rossz fekvését, de azt a jelenlévő orvos nem vette figyelembe, és a gyermeket végül darabokban szedte ki az anyából, akinek életét csak a jó Isten segédelve mentette meg. Majd felteszi a kérdést: ha még az orvos sem tévedhetetlen, miért kéne azt a bábáktól elvárni? A továbbiakban rámutat arra, hogy noha a bábák nem rendelkeznek kellő elméleti anatómiai ismerettel, józan helyzetfelismerő képességük, ügyességük az évszázadokon keresztül nemzedékről nemzedékre áthagyományozott gyakorlati tapasztalataik révén az orvosokénál jobban működik. A doktori cím még nem jelenti azt, hogy valaki tévedhetetlen és hibátlan minden szakmai ítéletében. És ezt a képességet nem lehet tanulás révén, csupán könyvekből elsajátítani, hanem született rátermettség, női beleérző készség kell hozzá, amellyel igazán csak a bábák rendelkeznek. A bába rámutat arra is, hogy sok esetben hiába

² Österreichische Nationalbibliothek, Sammlung von Handschriften und alten Drucken 70. M. 46. (Höfliches Sendschreiben an Herrn Steidele von einer geprüften Hebamme. Wien 1788.)

próbálnak a nehéz szülésekhez orvost hívni, az vagy elérhetetlen, vagy túl későn érkezik. A gyakorlatban továbbá az is kivitelezhetetlen, hogy a bába minden egyes nehezen induló szüléshez rögtön orvost hívjon, hiszen sokszor fordul elő, hogy az első pillanatra komplikáltak tűnő szülés végül a legsimábban lezajlik. Végül arra a tényre is felhívja a figyelmet, hogy egy gyakorló bábaasszony, aki munkája során jóval több szülő nővel kerül kapcsolatba, mint egy orvos, akit csak problémás esetekhez hívnak, ebből adódóan többször is követ el hibákat.

Mindazonáltal az orvosi autoritás Steidele bábatankönyvéhez hasonló módon történő kinyilvánítása a 18. század második felében integráns részét képezte annak a diskurzusnak, amely a Habsburg Monarchia országaiban – csakúgy, mint Európa más részein Angliától Franciaországon keresztül a német nyelvterület egészében – egyre nagyobb intenzitással zajlott a szülészetről, leginkább a ’férfi-nő’, ’orvos/sebész-bába’, ’elmélet-gyakorlat’, a fogó használatát illetően a ’természetes-mesterséges’ és ’kiváráss-beavatkozás’ polaritások mentén. A vita legfőbb tétje egyrészt az volt, hogy a tudatlanként számon tartott bábák tevékenységét az egyszerű, komplikációmentes szülések levezetésére korlátozzák, másrészt hogy munkavégzésük szakhatósági kontrollja s ezzel párhuzamosan az orvosoknak/sebészeknek mint az *ordo eruditorum* letéteményeseinek a térnyerése révén a szülészeti tudományos emancipációja végbemenjen.³

Az 1740-es évek végétől először a Habsburg Monarchia központjában, Bécsben, majd a birodalom távolabb eső részein a természeti és humán erőforrások helyes elosztásának és gyarapításának átfogó célkitűzésével, az élet minden területére kiterjedő tereziánus reformprogram részeként sor került a közegészségügyi rendszer intézményi, társadalomszervezeti, (szak)tudományos alapjainak kialakítására. A Mária Terézia holland származású orvosa, Gerard van Swieten (1700–1772) által kezdeményezett és szakmai irányításával kivitelezett, majd II. József uralkodása alatt a megelőző időszakhoz képest még dinamikusabb ütemben továbbvitt egészségügyi reformok új rendet teremtettek mind a gyógyítók társadalmi hierarchiájában, mind gyógyítási gyakorlatukra és egyéb, a napi munkavégzésükkel összefüggésbe hozható kötelezettségeikre nézve.⁴ Az új

³ A szülészeti medicinán belüli pozícióiról folytatott európai diskurzusról az angol, a francia, a holland és a német jelenségek vonatkozásában vö. William Hunter and the Eighteenth-Century Medical World. Eds. William F. Bynum – Roy Porter. Cambridge 1985.; *Toby Gelfand*: Professionalizing Modern Medicine. Paris Surgeons and Medical Science and Institutions in the 18th Century. Westport 1980.; *Hilary Marland*: The *burgerlijke* midwife: the *stadsvroedvrouw* of eighteenth-century Holland. In: The Art of Midwifery. Early Modern Midwives in Europe. Ed. Uő. London 1994. 193–210.; *Jürgen Schlumbohm*: *Lebendige Phantome. Ein Entbindungshospital und seine Patientinnen 1751–1830.* Göttingen 2012.

⁴ A közegészségügyi rendszer tudománytörténet-írás szempontjából meghatározó, összetett jelenségeiről lásd *Krász Lilla*: Orvosok a hivatal szolgálatában a 18. századi Magyarországon *Századok* 150. (2016) 821–870.

rend Magyarországon a legátfogóbb módon először 1770-ben az Egészségügyi Főszabályzat (Generale Normativum in Re Sanitatis) egészségügyi szolgáltatókra vonatkozó foglalkozási előírásaiban artikulálódott. A rendelet tudásalapon hierarchizálta az „egészségügyi piacon” működő gyógyítókat, kriminalizálta a rendszer képzetlen, önjelölt szereplőit, megalkotva a hivatalos és nem-hivatalos/illegitim kategóriákat. Ennek megfelelően összegezték a hierarchia csúcán helyet foglaló törvényhatósági orvosok (a forrásokban *physicus*-orvosok/főorvosok), a rendben és rangban utánuk következő sebészek, gyógyszerészek s végül a legalsó szinten a bábák hivatalos alkalmazásának előfeltételeit, a viselkedési szabályokat és kötelezettségeket. A rendszer egészének működtetéséért, a rájuk bízott területeken a normatíva előírásainak folyamatos ellenőrzéséért a regisztrációs feladatokat ellátó főorvosok feleltek (az adott területen gyógyítóként működők évi rendszerességgel történő összeírása név és egyéb szempontok szerint, narratív jelentés készítése minden előforduló egészség- és betegségüggyel összefüggésbe hozható kérdésről). A főorvosok egyben oktatói munkát is végeztek. Mindez a bábák tekintetében annyit jelentett, hogy tevékenységük hivatalossá tételéhez elméleti és gyakorlati vizsgát kellett tenniük.⁵ A munkáját addig jellemzően tapasztalati úton, „mellékállásban” végző bábatársadalom látványosan szegmentálódni kezdett. Kialakult ugyanis a nagyszombati/budai/pesti orvoskar kétszemeszteres szülészeti kurzusait látogató s tanulmányaikat vizsgával abszolváló hatósági vagy okleveles bábák szűk csoportja, valamint az adott törvényhatóság főorvosa vagy sok esetben hatósági sebésze által szervezett egy-két hetes oktatásban részesült, majd vizsgát tett, úgynevezett cédulás bábák (az előbbinél valamivel népesebb) rétege. A legnagyobb létszámú csoportot a formális képzettséggel nem rendelkező, elsősorban falvakban működő parasztbábák alkották, akiknek tevékenységét a helyi pap vagy lelkész előtt tett eskü legitimálta.⁶

Az szinte reménytelen vállalkozásnak tűnt, hogy az egyszerű, ösztönös megérzéseikre, tapasztalataikra építő falusi bábaasszonyokat egyik napról a másikra iskolapadba ültessék, majd velük bizottság előtt vizsgát tetessenek. Az egyes lokalitások azonban igen rövid idő alatt megtalálták a módot és az eszközöket, hogyan racionalizálják, illetve kerüljék meg az uralkodói rendeletekben minden bába számára előírt vizsgakötelezettségeket. Változatos, helyenként igen találékony ellenállási stratégiák alakultak így ki. Ebben a harcban a falusi elit, a bíró, a pap, a jegyző, de maga a vármegye is – élén az orvossal, a sebésszel, a

⁵ Az Egészségügyi Főszabályzat kommentált, kritikai kiadását lásd *Balázs Péter: Generale Normativum in Re Sanitatis. Szervezett egészségügyünk 1770-es alaprendelete. Piliscsaba–Bp. 2004.* (a bábákra vonatkozó instrukció itt: 159–173.)

⁶ A bábatársadalom hierarchiájáról lásd *Deáky Zita – Krász Lilla: Minden dolgok kezdete. A születés kultúrtörténete Magyarországon (XVI–XX. század). Bp. 2005. 325–348. passim.*

főszolgabíróval – sok esetben a bábák partnerévé szegődött. Okosan együttműködtek. Ez az együttműködés a vármegyei, városi, falusi apparátus vagy a szakvezetés részéről nem feltétlenül az uralkodói rendeletekkel, a központi hivatalokkal szembeni ellenállást jelentette, sokkal inkább a tényleges, valós helyzet és lehetőségek észszerű felmérését. Az alábbiakban a régi és az új, tradíció és innováció társadalmi-kulturális illeszkedése során kialakult konfliktushelyzetekben az érintett bábák és asszonyok kommunikációs stratégiáira összpontosítva azt mutatjuk be, miként sikerült (vagy sem) a különböző felek által képviselt érdekeknek és ellenérdekeknek megfelelő megoldásokat találni.

A normatív kontroll gyakorlata: az ellenállástól a kompromisszumokig

Hogy milyen nehézségekkel járt és milyen konfliktusokat idézett elő a képzetlennek, tudatlannak megbélyegzett bábák bevonása az intézményes képzésbe, azt jól példázza a Szepes vármegyei Igló esete 1786-ból. A város ekkor közigazgatási szempontból bonyolult képlet volt: egyike a 16 kiváltságos szepesi városnak, amely időszakunkban csak virtuálisan létezett. A Zsigmond király által 1412-ben Lengyelországnak elzálogosított városok 1772-ben kerültek vissza Magyarországhoz. Új szervezetüket Mária Terézia egy 1778-ban kibocsátott privilégiumban szabályozta, és létrehozta a 16 szepesi város kerületét. Ez annyit jelentett, hogy – a szabad királyi városokhoz hasonlóan – közvetlenül az uralkodó és a királyi kormányzervek alá tartoztak. Az udvari szervek minden vonatkozásban általában óvatosan kezelték a visszacsatolt 16 várost, ezért kamarai adminisztrátorokat bíztak meg az uralkodói rendeletek helyi végrehajtásának felügyeletével. Hasonlóan változatos a város társadalmi, nyelvi, vallási összetétele is: domináló magyar birtokos réteg, kulturált szász polgárság és időnként feszültségeket okozó szlovák parasztság. A lakosság katolikus vagy lutheránus, és ebből adódott, hogy a máshol csak lappangó problémák itt komoly konfliktusokká fejlődtek, robbanásig feszültek. A szóban forgó konfliktus főszereplője Igló város hatósági bábája, Elisabetha Niklausin, aki korábban hasonló minőségben Pozsonyban szolgált. 1784-ben került Iglóra, miután megüresedett ott egy bábaállás. Az eset további szereplői: Klobusiczky Antal (1738–1793) nagyváradi kamarai adminisztrátor, Jacob Engel (1717–1793), Szepes vármegye főorvosa, a vármegyei alispán, Szentmiklósy bíró, valamint Samuel Hambach (1720–1801), Szepes vármegye és a 16 szepesi város provinciális főorvosa.

A konfliktus Elisabetha Niklausintól indult, aki Klobusiczkyhez intézett indultatos levelében arról számolt be, hogy Igló város nem tett eleget a bábák

vizsgakötelezettségeire vonatkozó rendeleteknek, mivel „ebben a városban öt, vizsgálával nem rendelkező, buta nő szabadon gyakorolhatja a bábamesterséget”. Niklausin asszony úgy érezte, hogy a város polgársága összeesküött ellene, a legtöbb polgár ugyanis megtiltotta asszonyainak, hogy őt hívják a szülésekhez, és inkább ragaszkodtak a tudatlan bábákhoz. Ezért azt fontolgatta, hogy visszamegy Pozsonyba, vagy áthelyezését kéri Debrecenbe, ahol tudomása szerint megüresedett egy bábaállás. Klobusiczky a levelet rögtön továbbította a Helytartótanácsnak. Niklausin bába a kérelméhez csatolt kísérőlevelében a helyi bírót, Szentmiklósyt vádolta. Szerinte ő a felelős azért, hogy a város – kijátszva az uralkodói rendeleteket – engedélyezi az öt, vizsgálával nem rendelkező, nem-hivatalos bába működését. A Helytartótanács ezek után utasította a vármegyét, hogy vizsgálja ki az ügyet. A vármegye a főorvost, Jacob Engelt bízta meg a feladattal, aki rögtön Iglóra utazott, és néhány héttel később részletes jelentést tett a felettes hatóságnak. Ebből kiderült, mi az oka a polgárok bizalmatlanságának Niklausin bábával szemben:

1. Haszonleső, csak a gazdagabbakkal foglalkozik, a szegényeket nem látja el rendesen.

2. Arrogáns és viszályokat szító – az öt, vizsgálával nem rendelkező asszonyt a szüléseknél segédezőként kihasználja és elvárja, hogy cenzust szedjenek számára a kliensektől, ha ezt nem teszik meg neki, akkor durván elkergeti őket.

3. Egy egész hónapot távol volt hivatalától és nem foglalkozott a szülő nőkkel.

Engel doktor megállapítja, hogy az öt, tapasztalati úton tevékenykedő bába eddigi munkájából még semmiféle baj nem származott. A bölcs orvos a konfliktus megoldását abban látta, hogy az öt asszonyt – eleget téve az uralkodói normáliák szabta formális követelményeknek – oktatásban kell részesíteni, hiszen egyetlen vizsgázott bába képtelen egy akkora várost, mint Igló ellátni. Niklausin bábát pedig figyelmeztette, hogy a jövőben viselkedjék megfelelően. A bábakurzus megszervezésével Samuel Hambach orvoskollégáját bízta meg. A vármegye ezek után jelentést tett a Helytartótanácsnak, amelyben elhatározta magát Klobusiczkytól, aki „nyugtalan emberek nyugtalan feltevéseivel azonosul és munkájával csak kárt okoz a megyének”. Három hónappal később Jacob Engel, a szorgalmas orvos ismét referált a vármegyei alispánnak. A főszolgabíróból, a helyi bíróból és Hambach doktorból álló bizottság az ő elnöklétével levizsgáztatta az öt nőt, de közülük egyik sem felelt meg. Ennek oka, hogy Hambach nem tett eleget ígéreteinek és nem oktatta rendesen a bábákat. Engel ekkor elhatározta, hogy maga veszi kézbe a bábák oktatását július–augusztusban, amikor a szokványosnál kevesebb saját beteget kellett ellátnia. A nyilvános előadások színhelyül Lőcsét jelölte meg, ahová az iglói asszonyokon kívül a vármegye minden városától még további két-három alkalmas jelöltet kért. A jelek szerint a konfliktus végül békésen megoldódott. Az ügygel kapcsolatos utolsó irat ugyanis arról számol be, hogy az öt

nő közül kettő az oktatás végén sikeresen letette a vizsgát, és Niklausin asszony mellett a továbbiakban már hivatalos segédbábaként tevékenykedtek.⁷

Akad azonban ellenpélda is, amikor az érintett, vizsgával nem rendelkező bábákat nem lehetett meggyőzni az oktatáson való részvétel fontosságáról. Jánossy György (?–1787 után), Szabolcs vármegye főorvosa 1786. évi egészségügyi jelentésében arról számolt be, hogy kollégája, a vármegyei sebész egyszerűen nem tudta összeírni a megye területén fekvő Báthory-birtokon tevékenykedő bábákat. A szüléseknél amúgy rendszeresen segédkező asszonyok ugyanis félve attól, hogy távol otthonuktól többhetes kurzuson kell részt venniük és vizsgáznuk, inkább letagadták tevékenységüket. A feladatát becsülettel teljesíteni kívánó sebész végül kénytelen volt a helyi bíróhoz fordulni, hogy legalább a bábaként tevékenykedő asszonyok nevét megtudja. Erre a mindenre elszánt nők kollektíve léptek fel, nyilvánítva meglehetősen drámaian hangzó közös szándékukat: „készek vagyunk akár arra is, hogy a szülő asszonyokat segítség nélkül hagyjuk, de tanulni, vizsgát tenni nem fogunk”. Ezzel az ultimátummal végül elérték céljukat: a sebész hozzájárult ahhoz, hogy a jövőben vizsga nélkül is bábáskodjanak.⁸ A jelek szerint három esztendővel később Jánossy György, az elszánt orvos maga vette kézbe a macacsul ellenálló bábák oktatását. 1789-ben Wezza Gábor (1728–1799) országos főorvoshoz írott levelében a pesti orvosi fakultástól a falusi bábák alapszintű gyakorlati oktatásához a női medence részeit bemutató bábút (*phantom*) kért. A korszak e modernnek számító demonstrációs eszközével a bábaoktató a természetes szülések levezetésénél alkalmazandó fogásokat szemléletesen tudta bemutatni.⁹

Hasonló reakciót, kollektív ellenállást tükröz Jászapáti (Jász-Apáthi) és Jászládány (Jász-Ladány) helyi bírójának a Helytartótanácsához címzett panaszos levele 1784-ből. Az írásból kiderül, miért nem akartak a helyi szülésnél segédkező asszonyok az akkor még Budán működő orvosi fakultásra utazni és ott vizsgát tenni. Az asszonyok – reális, emberileg érthető és elfogadható – kifogások tárházát vonultatták fel: többen magas korukra vagy gyengécske fizikumukra hivatkoztak, betegségekre, szegénységükre vagy arra, hogy férjüket és gyermekeiket nem hagyhatják otthon. A Szabolcs vármegyei bábákhoz hasonlóan reagáltak, amikor kijelentették, hogy inkább lemondanak a munkájukról, de Budára nem mennek. A helyi bíró ebben a küzdelemben partnereként lépett fel, felvállalva, hogy a hatóságoknál képviseli érdekeiket.¹⁰

⁷ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban: MNL OL) C 66 Helytartótanácsi Levéltár, Departamentum sanitatis (a továbbiakban: C 66), 98. cs. 53. kf. (1–17. p.)/1785–86.

⁸ MNL OL C 66 99. cs. 56. kf. (216. p.)/1785–86.

⁹ MNL OL C 66 133. cs. 115. kf. (3. p.)/1789.

¹⁰ MNL OL C 66 81. cs. 22. kf. (386. p.)/1783–84. 1784 augusztusában a szomszédos Jászberény bábaasszonyai is hasonló problémával fordultak a helyi magisztrátushoz. Magyar nyelvű panaszos

Általában a vármegyei főorvosok szakmai ambícióitól, ítélőképességétől függött, hogy a bábákat sikerült-e rábeszélniük, hogy részt vegyenek a korszak új igényeinek megfelelő szakszerű bábakurzusokon, és az ott hallottakról egy bizottság előtt vizsga formájában számot adjanak. Sok múlott azon, milyen érveket vonultattak fel, amikor a bábákat a vizsga letételének hasznosságáról próbálták meggyőzni. A vármegyei orvosok által a falusi bábák számára kiállított bizonyítványnak inkább formális jelentősége volt: az uniformizálás és a fegyelmezés egy újabb eszköze, az orvosi vagy sebészi autoritás kinyilvánítása, a világi hatalom részéről megnyilvánuló kontroll egyfajta bürokratikus demonstrálása. Maga a képzés a szakszerűsítés e korai fázisában a „jó bába” új típusú munkaethosának formálódását szolgálta. Amit e procedúra során a bába feltétlenül megtanult: kapcsolatot teremteni hivatalos intézményekkel és ezek képviselőivel. Bizonyítványa pedig már nem valamiféle gyakorlati, hanem egy megtanult, elsajátított absztrakt tudásanyagot szimbolizált. Mindez hosszú távon a bábaként tevékenykedő egyszerű falusi asszonyokat szinte észrevétlenül a világi hatalom kontrollmechanizmusának aktív vagy passzív részévé tette.

A bábák meggyőzése az „új tudás” megszerzésének hasznosságáról az orvosok számára sokszor igazi küzdelmet, harcot jelentett. Ebben a meglehetősen nehéz, és néha hálátlan feladatban az orvosok – ha elég hatékonyak voltak – mozgósítani tudták beosztottaikat, a sebészeket is, akik partnerükké szegődtek. Az 1785-ben kibocsátott uralkodói rendelet értelmében a sebészeknek szülészetből is egyetemi vizsgát kellett tenniük. Az a sebész, aki ennek nem tett eleget, elvileg nem praktizálhatott. Sőt, a már hivatalosan működő, de szülészeti vizsgával nem rendelkező sebészeknek utólagosan kellett pótolniuk a rendes tanulmányaik alatt elmulasztott vizsgát.¹¹ A vármegyei főorvosok voltak ugyanakkor azok, akik – ha munkájukat lelkiismeretesen végezték – bejárták a rájuk bízott vármegye valamennyi

---

levelüket minden bizonnyal a helyi jegyzővel írtatták meg. Az egyetemi vizsga letétele ellen felvonultatott érvrendszerük gyakorlatilag megegyezik a jászapáti és jászladányi asszonyokéival: „Mi alább irattak fel hivattatván N[em]z[etes] Hádenraich Lajos Dist[ric]tua[lis] Physicus által azon végre, hogy a F[elséges] Consiliumunk parancsolattya szerént tölünk meg kértené, ha volna é akarunk a meg jelentett Universitasban a Bábaságrúl valo tudománynak proba tételére meg jelenni, akkoron illyetén Declaratitott tettünk elsöben ugyan is én Zavara Erzsébeth mind öregségem, mind szegénységem végett arra nem adhatom magam, 's alkalmatlan is vagyok. 2o. Én Sebestyén Anna mind magam öreg lévén mind az férjem, kinek is ha el mennék, gyámolítója nem lenne, az tőlem ki nem teltetik. 3o. Én Jokay Dorothea sok gyermekeim vannak, kiket két kézi munkámmal kellének tartanom, azokáért azokat nem hagyhatom. 4o. Én Tóth Anna hasonloan gyermekeimet nem hagyhatom. 5o. Kovách Klára három gyermekkel vagyok, 's a férjem beteges állapotban nyomorog más házánál, ezektül nem távozhatok. Sőt minnyáján inkább a Bábaságrúl le mondunk, mint oda mennyünk, 's az férjeinket, s gyermekeinket id haza nyomorúságban hagyuk, melyrül is adjuk kezünk kereszt vonását. Jászberény die 3a Aug. 1784.” MNL OL C 66 81. cs. 22. kf. (383. p.)/1783–84.

¹¹ Az 1785. május 12-én kelt rendelet szövegét lásd MNL OL C 66 92. cs. 35. kf. (1. p.)/1785. 1787-től a lelkiismeretesebb vármegyei főorvosok jelentéseikben már külön regisztrálták, hogy a rájuk bízott területeken működő sebészek rendelkeznek-e szülészeti vizsgával vagy sem.

települését, és így pontosan ismerték a valós helyzetet, a lehetőségeket, fel tudták mérni, hogy az uralkodói normatívák milyen ütemben és milyen feltételekkel valósíthatók meg. A legtöbb orvos belátta, hogy a rendeletekben a falusi bábák számára kötelezően előírt oktatásban való részvétel, majd az orvos, a sebész és – helyi szokásoktól függően – a vármegyei bába vagy a helyi bíró, illetve pap alkotta bizottság előtti vizsga letétele, illetve az okosabb nők esetében az egyetemi kurzusra és az ott abszolválandó vizsgára küldés (optimális esetben is) csak fokozatosan, két lépcsőben valósítható meg. Ezt a véleményüket adott esetben a központi hatóságok előtt is képviselték, kiállva a bábák mellett. Sőt, a vármegyei vezetést is meggyőzték, hogy a kerületi főispán, az orvosi fakultás vagy a Helytartótanács felé is ezt az álláspontot közvetítsék. Ugyanígy együttműködtek a városokban működő bábákkal is, akik rendszerint már rendelkeztek orvos vagy sebész által kiállított bizonyítvánnyal, de a rendeletek értelmében a szabad királyi városokban csakis egyetemen vizsgázott bábák praktizálhattak.

Az ország különböző, egymástól távol eső területeiről számos példa akad a szakvezetés és a vármegyei apparátus vagy éppen a helyi pap, lelkész együttműködésére a bábákkal. 1784-ben Margaretha Karlsburgerin temesvári özvegyasszony a helyi bíró és plébános által hitelesített bizonyítványát maga a vármegyei főorvos továbbította a Helytartótanácshoz. A dokumentumhoz egy levelet is csatolt, amelyben az áll, hogy a nevezett asszony már nyolc éve praktizál a városban és munkáját mindenki megelégedésére végzi, egyetlen szerencsétlen kimenetelű szülés sem történt működése során. Az orvos ezért azt kéri, hogy a bábát mentseék fel az uralkodói normatívák által előírt egyetemi vizsga letétele alól.¹²

Barbara Roppin, Varasdon tevékenykedő bába 1785-ben a városi jegyzővel íratatta meg a helyi magisztrátushoz címzett kérelmét, amelyben a 71 éves, a vármegyei főorvosnál vizsgázott asszony magas korára, sokéves szakmai gyakorlatára hivatkozva szintén egyetemi vizsga letétele alóli mentességet kért, és egyúttal engedélyt arra, hogy amíg ereje engedi, tovább praktizálhasson.¹³ A jelek szerint La Lanque János (1743–1799) Varasd vármegyei főorvos is meg volt elégedve a bába teljesítményével. Az 1785. évi egészségügyi jelentésében ugyanis Ropp asszonyt a vármegye első osztályú bábái között tüntette fel.¹⁴ Hasonló kérvények és panaszos vagy felháborodott hangvételű levelek tucatjaival találkozunk, amelyeket a vármegyei főorvosok rendszerint az évi egészségügyi jelentéseikhez csatoltak.¹⁵

¹² MNL OL C 66 79. cs. 22. kf. (206. p./8)/1783–84.

¹³ MNL OL C 66 81. cs. 22. kf. (268. p./A)/1783–84.

¹⁴ MNL OL C 66 85. cs. 1. kf. (163. p.)/1785.

¹⁵ 1784-ben Julianna Schindlerin, a Hont vármegyei Bélabányán működő bába azzal fordult a Helytartótanácshoz, hogy ő ugyan a selmebányai orvosnál vizsgázott, de senki nem kötelezheti arra, hogy saját költségén Budára menjen az egyetemi vizsga megszerzése céljából: MNL OL C 66 79. cs. 22. kf.

Az engedmények és megértés mellett akad azonban példa fegyelmező retorziókra is. 1786-ban Mariana Kassovich, Károlyvárosban működő bábát egy helytartótanácsi leirat előírásaira hivatkozva a vármegyei főorvos testi büntetés terhe mellett eltiltotta a praktizálástól mindaddig, amíg nem tesz eleget egyetemi vizsgakötelezettségeinek. A közbeeső időre az orvos a helyi patikust bízta meg a szülő nők körüli teendők ellátásával.¹⁶ 1787-ben a Máramaros vármegyében tevékenykedő négy, egyetemi vizsgával nem rendelkező bábát pedig egyenesen a vármegyei főorvos bocsátotta el.¹⁷

Az említett problémát több helyen úgy oldották meg, hogy az előírászerű egyetemi vizsgával nem rendelkező, a város bábájának pozíciójában működő asszonyokat az okleveles bába melletti kiegészítővé (*Helferinnen*) degradálták, megvonva tőlük az évi hivatalosan rögzített fizetést. E gyakorlattal összefüggésben egy elkeseredett asszonysorsot példáz Magdalena Binderin, Győr vármegyei bába esete 1787-ből. A vármegyei vezetéshez intézett panaszos, de szolid hangvételű leveléből kiderül, hogy kereskedő férje elhagyta, három gyermekével magára maradt. A nő előbb kétkezi munkájával próbálta fenntartani magát és gyermekeit, majd elkezdett bábáskodni. Fél év alatt – anyagi áldozatokat is hozva – elsajátította a szülés levezetésének fortélyait. Ezt követően Andriolin vármegyei okleveles bába mellett hat hétig segédkezett és szerzett gyakorlati ismereteket, majd Pythner Gábor (?–?) vármegyei főorvosnál jelentkezett vizsgára. Az orvos azzal utasította el az agilis asszonyt, hogy a normáliák értelmében a városokban csak okleveles bába praktizálhat. Mivel Binderin asszony immáron két és fél éve semmiféle anyagi támogatást nem kapott a férjétől, nem tehetette meg, hogy Pestre utazzon és gyermekeit magukra hagyja. Kétségbeesett levelében az asszony a vármegyétől várt megnyugtató megoldást nehéz helyzetének megoldására. Hogy Magdalena Binderin sorsa rendeződött-e, és ha igen, hogyan, nem derül ki a rendelkezésünkre álló iratokból.¹⁸

A városi bábák egyetemi vizsgára küldésében egyrészt a pénzügyi nehézségek, másrészt a nyelvi problémák jelentettek komoly akadályt. 1785-ben négy kismárki bábaasszony tiltakozott a városi magisztrátusnál az egyetemi vizsga letétele ellen anyagi okokra hivatkozva: sem az útiköltséget, sem az egyéb kiadásokat (szállás, vizsgadíj) önerőből nem tudják előteremteni. Ultimátumszerű javaslatuk így hangzik: a város vagy fedezi minden vizsgával járó költségüket, vagy megelégszik a magisztrátus azzal, hogy a vármegyei orvosnál tesznek vizsgát.¹⁹

(133. p.)/1783–84. 1786-ban négy pécsi bába kérelmét továbbította a vármegyei főorvos a Helytartótanácsához, akik a Pestre utazás igen magas – számukra kifizethetetlen – összegére hivatkoztak. Lásd MNL OL C 66 103. cs. 79. kf. (176. p.)/1785–86.

¹⁶ MNL OL C 66 103. cs. 79. kf. (168. p.)/1785–86.

¹⁷ MNL OL C 66 121. cs. 53. kf. (302. p.)/1787.

¹⁸ MNL OL C 66 113. cs. 6. kf. (81. p.)/1787.

¹⁹ MNL OL C 66 79. cs. 22. kf. (141. p.)/1783–84.

A nyelvi problémák és az analfabetizmus talán még az anyagiaknál is inkább akadályozták a szakszerűsítés folyamatát. Korszakunkban a nagyszombati, majd Budára, illetve Pestre költözött orvosi fakultás bábakurzusain az oktatás nyelve a német volt. Mivel a bábák az elméleti tudást alapvetően tankönyvekből sajátíthatták el, érthető módon a fakultás megkövetelte, hogy – ha írni nem is – legalább olvasni tudjanak a kurzusra jelentkezők. A vármegyei főorvosok jelentéseiben szinte toposzszerűen ismétlődő elem, hogy a rájuk bízott területen praktizáló bábák között nincs olyan asszony, aki tudna németül, olyat pedig végképp nehéz találni, aki írni-olvasni vagy legalább olvasni tudna. 1785-ben a Pukancon szolgáló Anna Funer vállalkozott arra, hogy a pesti egyetemen részt vesz a bábakurzuson és levizsgálják. A város fedezte volna minden költségét. Funer asszony a jelek szerint el is utazott, mivel azonban nem tudott megfelelő szinten németül, kénytelen volt oklevél nélkül hazatérni.²⁰ 1786-ban a Pozsega vármegyei orvos arról tájékoztatta Pozsega város magisztrátusát, hogy a helyben tevékenykedő öt bába közül egyik sem tud írni és olvasni. Kettőt közülük ő maga vizsgáztatott le, de így nem küldheti őket Pestre az egyetemi vizsga abszolválása céljából. A másik három bába, aki az orvos vizsgáján nem felelt meg, csak végszükségben praktizálhatott.²¹

Nem volt konfliktusmentes az sem, ha az okleveles bába hiányát – esetleg a Helytartótanács többszöri figyelmeztető felszólítására – a vármegyei főorvos kívülről jött, az adott lokális közösségben idegennek számító okleveles bábával próbálta orvosolni. Nagy nehézséget jelentett, ha az okleveles bába nem ismerte a rá bízott területeken élők anyanyelvét. Helyzetét tovább nehezítette az is, hogy szaktudását számára idegen közegben kellett elfogadtatnia, egyúttal elnyernie az adott városi vagy járási közösségben a szülő nők bizalmát. Álljon itt a probléma illusztrálására néhány nagyon jellemző példa. A Szatmárnémetin élő okleveles vármegyei bábával kapcsolatban 1787-ben az a panasz merült fel, hogy csak németül beszél, ezért a gyermekágyas asszonyok nem hívják őt szülésekhez. A városi magisztrátus elhatározta, hogy az asszonyt áthelyezi Felsőbányára, és helyette két magyarul tudó vizsgázott bábát alkalmaz: az egyiket Szatmáron, a másikat Németin. Mindkét asszony a városi pénztártól évi 50 forint fizetést kapott volna. Ha e két asszony nem lenne elegendő a szülő nők ellátására, a bábák tarthatnak segédeket is, akiket Bertalan Lajos (?–?) városi orvos részesítene szakszerű oktatásban. A jelek szerint nem sikerült időben két, minden feltételnek megfelelő bábát találni. A kerületi főispán helytartótanácsi jelentéséből kiderül, hogy a város úgy oldotta meg a bábaproblémát, hogy Bertalan doktor kiválasztotta a Szatmárnémetin nem hivatalosan működő bábák közül a legértelmesebbeket és

²⁰ MNL OL C 66 109. cs. 1. kf. (242. p.)/1787.

²¹ MNL OL C 66 103. cs. 79. kf. (150. p.)/1785–86.

maga instruálta őket, előírva nekik, hogy bonyolultabb esetekben forduljanak azonnal a sebészhez vagy hozzá. Szatmárnémetin az okleveles vármegyei bábán kívül működött egy magyarul ugyan beszélő, ám vizsgával nem rendelkező asszony, aki a várostól évi 30 forint fizetést kapott. De, hogy a kontárkodó, illetéktelen nők működését a közjó érdekében felszámolják („zum allgemeinen besten, und gänzlicher Abschaffung der Winckel Hebammen“), a városi magisztrátus úgy határozott, hogy mihelyt minden szempontból megfelelő utódot talál – elég téve a normáliák támasztotta elvárásoknak –, a nem hivatalosan tevékenykedő asszonyt törli alkalmazottai sorából, vagyis elbocsátja.²²

1788-ban Barbara Preisenschuchin, Torontál vármegye bábája kétségbeesett levélben fordult előbb a vármegyei vezetéshez, majd a Helytartótanácsához. A bécsi orvosi fakultáson oklevelet szerzett bába írásából kiderül, hogy a rá bízott területen a szülő asszonyok inkább a helyi, vizsgával nem rendelkező nőket hívták a nehéz órákban. Ezen kívül Preisenschuchin asszony fizetése egy év alatt – az alkalmazásakor megállapított – évi 200 forintról 100 forintra csökkent, amiből nem tudott megélni. Mivel nem volt pacientúrája, nem számíthatott arra az általában csekély tiszteletdíjra sem, amit a szülés levezetéséért rendszerint a család fizetett a bábának.²³ Hasonló konfliktushelyzettel találkozunk Rosalia Valkerin bártfai bába esetében is, aki 1787-ben a pesti orvosi fakultáson szerzett diplomát. Valkerin asszony az őt ért sérelmek miatt egyenesen az áthelyezését kérte a vármegyétől. Kérelmét a jelek szerint a vármegyei vezetés továbbította a fakultáshoz. A fakultásnak a Helytartótanácsához írott szakvéleményéből kiderül, hogy Rosalia Valkerin nem tud szlovákul, és a szülő nők inkább a három helybéli, tapasztalati úton tevékenykedő bábát hívják segítségül, mert bennük sokkal jobban megbíznak, mint az idegen „tudós bábában”.²⁴ Mindkét esetben gyakorlatilag ugyanolyan kompromisszum született a konfliktushelyzet feloldására. A Helytartótanács Barbara Preisenschuchint és egy esztendővel később az ország másik végében Rosalia Valkerint utasította, hogy a képzetlen helyi öntevékeny bábákat instruálják és oktassák ki a szakma fortélyaira, majd az orvos vagy a sebész vizsgáztassa le őket.

Az évek elteltével a vármegyei orvosok tanultak a fent ismertetett esetekhez hasonló, sokszor igen keserves tapasztalatokból, konfliktusokból. 1788 után a fakultáshoz intézett kérelmeikben, amelyekben frissen végzett okleveles bábát kértek, pontosan rögzítették a vármegye igényeit és anyagi lehetőségeit. Írásba foglalták, hogy a fakultásról érkező bábának milyen nyelven kell tudnia a neki felkínált poszton, és mekkora összegű évi fizetést, valamint egyéb juttatásokat (lakás, természetbeni

²² MNL OL C 66 111. cs. 1. kf. (627. p.)/1787.

²³ MNL OL C 66 127. cs. 46. kf. (1–6. p.)/1788.

²⁴ MNL OL C 66 132. cs. 39. kf. (1–2. p.)/1789.

járandóság) tud számukra a vármegye biztosítani. A fakultáson e kérelmek nyomán indulhatott meg az egyezkedés a végzett bábákkal. Így tehát mindkét fél – szinte szerződészerűen – pontosan tudhatta, ki mit nyújt, ki mit vár el.²⁵

A bába szolgáltatait igénybevevő közösségben nem az egyetemen vagy az orvos előtt letett vizsga számított, sokkal inkább a bizalom, a bába sokéves sikeres praxisa, ismertsége, közösségi beágyazottsága. Szép, néha megható példákat találunk a közösség kollektív kiállítására egy-egy bába mellett. 1784-ben Temesvár polgárai Katharina Kollerin, a temesvári kamarai adminisztráció által alkalmazott bába ügyében, a városi magisztrátusnak címzett beadványukban arra kérik a város vezetését, hogy a város gondoskodjék szeretett és nagyra becsült bábájuk megélhetéséről. A levelet 36 temesvári kézműves és kereskedő polgár írta alá. Koller asszony magas kora miatt már nem vállalkozik szülések levezetésére, és így a kamarától nem kap fizetést. Munkáját azonban egész életében nagy odaadással és mindenki megelégedésére végezte, ezért feltétlenül megérdemli, hogy a város törődjék vele.²⁶

A gyakorlat kontrollja: bábák a lokális közösség, a világi és egyházi törvénykezés hálójában

Végül álljon itt egy utolsó esettanulmány, amely modellértékű: életképszerű betekintést nyújt egy faluközösség szüléssel, bábák alkalmazásával kapcsolatos konfliktushelyzetébe. A Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára őrzi azt a peres iratanyagot, amely a modern korszak határán egy falusi közösség mindennapjait és az ott működő bábák életét, nehézségeit mutatja be. A per nem szokványos. Az akták között hiába keresünk tanúvallomásokat, vádiratot, felperest és alperest, kemény ítéletet. A négy levélből, egy jegyzőkönyvből, két szakértői véleményből, ítéletet tartalmazó utasításból valamint egy jelentésből álló anyag ugyan nem teljes, de maga a történet mozaikszerűen mégis összerakható. Az események 1786-ban a Pest vármegyei, nagyrészt reformátusok lakta Alsónémedi községben játszódnak.²⁷

²⁵ Somogy vármegye fizikusa 1788-ban előírta, hogy a megye kaposi, igali járásában alkalmazandó bábának németül és magyarul kell tudnia, a kanizsai és szigeti járásokban pedig a német és a magyar mellett horvátul is: MNL OL C 66 123. cs. 2. kf. (13. p.)/1788. Ugyanígy Johannes Weiss, Zemplén vármegye orvosdoktora 1790-ben a fakultáshoz írott kérelmében rögzíti, hogy a megye tokaji, gálszécsi járásában alkalmazandó okleveles bábáknak magyarul és szlovákul kell tudniuk, a görgöczi és sztrópkói járásokban pedig az említett nyelveken kívül oroszul is: MNL OL C 66 134. cs. 16. kf. (1. p.)/1790.

²⁶ A beadvány szövegét, az aláíró temesvári polgárok nevével lásd MNL OL C 66 85. cs. 1. kf. (150. p.)/1785.

²⁷ Alsónémedi az 1828. évi összeírások szerint 2380 lelkes falu. A felekezeti megoszlást tekintve az összeírás idején: 850 katolikus és 1530 református lakosa volt a falunak. *Fényes Elek*: Magyarország geográfiai szótára. Mellyben minden város, falu és pusztá, betűrendben körülményesen leíratik I–II.

Maga a konfliktus látszólag a bábválasztás kapcsán robban ki. A két főszereplő a katolikus bába, akit a per során konzekvensen *tót bábaként* emlegetnek, és a református közösség ellenjelölt bábája, bizonyos Betegesné. Mindketten más-más módon kerülnek az érdeklődés középpontjába, a falu, a vármegye bonyolult kapcsolatrendszerében más-más körök szemében válnak kiközösítés, megvetés tárgyává, deviáns, nem kívánatos személyekké. Csak az akta utolsó iratainak olvasása közben kezd körvonalazódni a falu életét alapjaiban megrengető, mindig bábaharcnak álcázott konfliktus valódi gyökere. Mintegy három hónap alatt a falu református és katolikus asszonyai, a település főbírája, a vármegyei alszolgabíró, a falu katolikus papja, a vármegyei orvos, a vármegyei bába és egy helytartótanácsi tanácsos váltanak szenvedélyes hangvételi leveleket. Ezen hivatalos vagy nem hivatalos személyek feloldhatatlan, szinte kötelező pártossággal érdekeiknek, társadalmi helyzetüknek megfelelően próbálják a drámai fordulatokban is bővelkedő eseményeket értelmezni és megoldást keresni.

A „lavina” protestáns oldalról indult el. A falu református híveinek sérelmeit a kálvinista asszonyok vármegyei alispánhoz intézett panaszos leveléből ismerhetjük meg. A levél megfogalmazásának pontos idejét nem tudjuk, de annyi bizonyos, hogy az írás az 1786. július 18-án tartott vármegyei gyűlés elé került.²⁸ Ez derül ki Szemere Ferenc vármegyei alszolgabírónak az alsónémedi bábakonfliktusról szóló, 1786. augusztus 5-én kelt jegyzőkönyvéből, annak hivatkozásaiból.²⁹ A többoldalas írásból kitérünk, hogy a konfliktus nem új keletű. A levél szól a már „közel esztendeje” húzódo „háborúság”-ról. Ez alatt az egy év alatt az ellentétek feloldására a falu vezető emberei több ízben is kísérletet tettek, ami azonban a jelek szerint csak még jobban felkorbácsolták a kedélyeket, további konfliktusokat szítva. A református asszonyok szemében a háborúságok legfőbb oka a tót bába, „az ki erővel kötözi magát nyakunkba bábának, holott ez előtt 4 esztendővel, akkori praefectus, egyszersmind consiliarius Tekintetes Nemes Burján Sámuel ur által meltó okokra nézve a bábaságból ki vettetett, és megparancsoltatott, hogy az helységből is ki hajtassék”. A jelek szerint ezt követően bizonyos Betegesné személyében egy református bába látta el a szülő nőket. Az asszonyok vádjait a tót bába ellen pontokba szedve a következőképpen adják elő:

Buda 1851. II. 137. A reformátusoknak 1631-ben Alsónémediben anyaegyházuk és templomuk volt, amelyet 1730-ban elvettek tőlük, és csak II. József türelmi rendelete után, 1783-ban építhettek újra templomot. A római katolikus templom 1732–1744 között épült. Az 1754. évi vármegyei összeírás szerint 1848-ig a váci püspök volt a helység földesura, lásd Magyarország vármegyéi és városai. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye I–II. Szerk. Borovszky Samu. Bp. 1910. II. 33.

²⁸ A per fennmaradt aktáinak lelőhelye: Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára (a továbbiakban: MNL PML) IV. 2. Pest–Pilis–Solt vármegye „II. József-féle” közigazgatásának iratai (Germanica), VII. Acta Sanitatis, 17. cs./1788.

²⁹ MNL PML IV. 2. VII. 17. cs. Szemere Ferencz vármegyei alszolgabíró 1786. aug. 5-én kelt jegyzőkönyve.

„1. Az toth asszony még más uttal bába volt, soha békességünk nem volt, egynek egy másnak más panassza lévén ellene, az maga, és csecsemője miatt: ellenben Betegesné idejében panasz is alig hallatott.

2. Ez az toth asszony soha azzal meg nem elégedett, az mit az helység rendelt szolgálattyaért; hanem többet kívánt; sőt megmondotta, hogy az ki az ő markát jól keni annak ő jó bába, de az ki keveset ad, annak ő rossz bába. Vagynak arra is példák, hogy az szegényhez nem ment. Más az, hogy az szülés fájdalmai közt lévő asszonyt nem hogy vigasztalta, és bátorította volna, sőt fajtalan szokkkal bosszantotta.

3. Tudákos, nem tudákos, mi azt most nem disputállyuk, de az bizonyos, hogy az szüléshez közelgető, vagy már azon által ment asszonyok körül ijesztésekkel, és fenyegetődzésekkel élt; és azoknál fogva öntötte együgyü szivünkbe azt az vélekedést, hogy ő az őrdögökkel cimborál.

4. Azzal csábitott mindeneket, és Betegesné becsületét is azzal vesztegette meg, hogy ő az bábaságra alkalmazosabb; mert ezen, meg ezen, így meg így segített. Mi pedig ellenkezőt mutatunk. Mert hányan vagynak, az kiken nem tudott segíteni; sőt keze alatt el nyomorodtanak? Hát az kik meg holtanak? Mint Nagy Péter, és Tuba István csecsemőik, kiknek köldököket, szántsándékból é, vagy pedig gondtalanságból, rosszul kőrvén bé, meg oldottak, az vérék el folyt, és mind az ketten meg holtanak. Volt olyan pelda is, hogy az asszonyra, minek utána gyermekét el szülte, reá fogta, hogy még gyermek vagyon nála, és abból az tudatlanságból az sérelmes asszonyt egész éjtszaka gyötrötte.

5. Ez az toth asszony árulkodó, veszekedő, és hazudozó. Nevezetesen tiszteletes praedikator urunk ellen, tisztelendő plébános ur előtt vádoskodott mint az tanuk meg fogják mondani; az faluban pedig azt szillelte, hogy az tisztelendő plébános ur reá bizta, hogy tiszteletes praedikator urunknak köpjön az szemébe, és hányony fittyet az ora alá.

6. Az háza tolvajok fészke. Az fiának lopás miatt való causája talán még el sem végeződött, mikor ismét az urát, ez előtt mint egy három hetekkel meg verték, azért, hogy az Apockai tiszteletes ur házát meg lopta.”

Az asszonyok ugyanakkor súlyos vádakkal illetik Sándor Andrást, Alsónémedi katolikus plébánosát és Lukácsy Istvánt, a falu főbíráját. A plébánost okolják azért, hogy „rend szerént való bábánkat, Betegesnét akaratunk ellen le vetette, ezt [a tót bábát] pedig fel vette és fel is eskette”. Ezt az eljárást az asszonyok a plébános bosszújaként élik meg, válaszul arra, hogy őt a „kálvinisták elárulták”, mert az ifjú anyák avatásáért³⁰ öt garas fizetséget kért. A feldúlt, szinte magukból kikelt

³⁰ Az anyaaavátás a gyermekágy tisztátalan időszaknak számító hathetes periódusát követően a frissen szült asszonynak a bába kíséretében történő bevezetése a templomba. Az anyaaavátás történeti néprajzi vonatkozásairól, szokáscelekményeiről lásd *Deáky Z. – Krász L.: Minden dolgok kezdete* i. m. 204–209.

nők levelükben nem kímélik még a plébános házvezetőnőjét sem, akit becstellenül szemtelen, illetlen és közönséges viselkedéssel vádolnak.

A Lukácsy István főbíróval szemben előadott sérelmek az Alsónémedi községháza előtt mintegy negyven asszony részvételével megtartott nyilvános bába-választás kapcsán merülnek fel.³¹ Erre a katolikus plébános által összehívott eseményre Anna Maria Kleinod, a vármegyei okleveles bába³² javaslatára került sor. Figyelemre méltó, hogy a nyilván német származású megyei bába szakvéleménye a férfi társadalomban meghallgatásra talál. A nők levelükben azt állítják, hogy a katolikus plébános, a bíró és a helyi jegyző jelenlétében megtartott bába-választáson ők egyhangúlag a tót bába ellen, Betegesné mellett foglaltak állást. Ennek ellenére a tót bába lett a falu hivatalosan feleskett bábája. Ezt az asszonyok azzal magyarázzák, hogy a nyilvános bába-választást követően a bíró a tót bábának átadott egy levelet „az felől, hogy ötöt az bábaságra mindenek egyaránt választották”. Ezt a levelet vitte azután a tót bába Glosius Sámuelhez (1741–1802) a vármegyei főorvoshoz, aki őt feleskette és hivatalában megerősítette. Az asszonyok másik sérelme a helyi bíró ellen irányul: „biro urunk azzal fenyegetett, hogy közülünk hat vagy hét asszonyt e dologért [a tót bába elleni áskálódásért] megveret”.

Az asszonyok levelükben megemlítenek még egy harmadik személyt is, nevezetesen Szemere Ferenc vármegyei alszolgabíró, aki „nálunk meg fordulván panaszunkat be venni és bíránknak meg parancsolni méltoztatott, hogy meg hirdettesse, hogy az tóth asszonyt senki hivni ne merészellye sőt magának az tóth asszonymnak is meg parantsolta, hogy senkihez menni ne merészellyen, de biro urunk az parancsolatot nem tellyesítette.” A levél folytatásából megtudjuk, hogy Szemere – aki ekkor az ügyet még csak a református oldalról ismerhette – úgy rendelkezett, hogy az asszonyok panaszaikkal forduljanak az Abonyban székelő Anna Maria Kleinod vármegyei bábához. Kleinod asszony mondjon szakmai véleményét „védencükről”, Betegesnééről, hogy valóban alkalmas-e a bábamesterség gyakorlására. A rendelkezésre álló iratokból nem derül ki, hogy az asszonyok eleget tettek volna Szemere rendelkezésének.

Maga Szemere még az 1786. július 18-ai vármegyei gyűlésre – ahol a jelek szerint az ügy napirendre került – készített egy jegyzőkönyvet³³, amelyben röviden összegzi az ügyről rendelkezésére álló információit. Valószínűleg egyoldalú információinak

³¹ A nyilvános bába-választás német párhuzamairól lásd *Eva Labouvie*: Beistand in Kindsnöten. Hebben und weibliche Kultur auf dem Land (1550–1910). Frankfurt am Main 1999. 99–125.

³² Az Abony mezővárosban élő Anna Maria Kleinod vármegyei bába címet viselő asszony a budai orvosi fakultáson szerzett oklevelet 1779. márc. 16-án. Az oklevél másolata: MNL OL C 66 80. cs. 22. kf. (314. p./A)/1783–84.

³³ MNL PML IV. 2. VII. 17. cs. Szemere Ferencz vármegyei alszolgabíró 1786. júl. 17-én kelt jegyzőkönyve.

köszönhetően egyértelműen a tót bába ellen foglal állást: „Valóban az asszonyok között a veszekedés szítója és forrása a Tót asszony. Nem lenne helytelen egy más mesterségében jártas, kipróbált erkölcsű nőt a vármegye bábájának beleegyezésével a faluba hozni.” A jegyzőkönyvhöz csatolt utólagos feljegyzés tanúsága szerint a megyegyűlésen az a döntés született, hogy meg kell hallgatni az ügyben a katolikus papot.

A katolikus „ellentábor” álláspontját Sándor András plébános 1786. augusztus 5-én kelt, a vármegye alispánjához címzett leveléből ismerhetjük meg.³⁴ A levél első felében részletesen taglalja a tót bába Alsónémedibe kerülésének, majd eltiltásának körülményeit. Kiderül, hogy a tót bábát 1782-ben a vármegyei bába beleegyezésével a váci püspök nevezte ki, majd egy évvel később bűvös-bájós praktikái („magicis et veneficis artibus”) miatt Burian Sámuel prefektus a váci püspök rendelkezésére mesterségétől eltiltotta. Az eltiltás még Kép Ferenc, Sándor András plébános elődje és Burian Sámuel közötti megállapodás szerint a vármegyei bába tudta nélkül történt. Ez az esemény akkoriban nem kis felháborodást kelthetett a falu népe körében, hiszen Kép Ferenc nem véletlenül hagyta meg írásban utódjának: „minden asszony azt kívánja, hogy legyen egy rendes bábája. Kérem akadályozza meg, hogy minden nő más bábát válasszon”. Mint az a levélből kitűnik, Sándor András 1785 óta működött plébánosként Alsónémediben. Egy hónappal azután, hogy lelkipásztori tevékenységét a faluban megkezdte, a falu asszonyai azzal a kéréssel fordultak hozzá, hogy adjon engedélyt a tót bábának mestersége gyakorlására. Az újbóli beiktatás a levél tanúsága szerint rendkívül körültekintő módon, a női közösség akaratának figyelembe vételével történt. A nők kérésének engedve a plébános elküldte a tót bábát Anna Maria Kleinod vármegyei bábához, aki levélben biztosította Sándor András a nő szakmai jártasságáról. Ezután a plébános megtárgyalta az ügyet a falu bíráival, majd összehívta az asszonyokat és fölolvasta nekik a vármegye bábájának szakvéleményét. Ezután újból megkérdezte őket, kit akarnak a két nő közül bábának megtartani, mire az asszonyok egybehangzóan a tót bába javára döntöttek. Kivéve egy bizonyos Kriza Ferencné, aki a következő szavakban fakadt ki: „Meg követvén alzatosan az urakat vallyon nem lészen e ellenére ezen dolog a tiszeteletes praedikator [a kálvinista lelkészről van szó] urunknak?” Erre a plébános így válaszolt: „Ami a tiszeteletes praedikator urat illeti ezen dolog iránt véle is meg fogunk egyezni.” Krizáné e szavakra megnyugodott és azt mondta: „No ha ugy van a dolog, tsak igazat kel mondani, alkalmassabb a tót bába.” Mindazonáltal a plébános előadásából – a református asszonyokkal szöges ellentétben – egyértelmű, hogy a tót bábát a faluközösség teljes beleegyezésével helyezte vissza a katolikus plébános.

³⁴ MNL PML IV. 2. VII. 17. cs. Sándor András katolikus plébános 1786. aug. 5-én kelt levele.

A levél második felében a plébános a kálvinista asszonyok vádaskodásaira reagál. Mindenekelőtt utal arra, hogy az első tót bába ellen háborgó református nők már néhány héttel a visszahelyezése után elkezdtek őt molesztálni. Sirámaikat a bíró jelenlétében vetette papírra és az írást eljuttatta a vármegye bábájához, hogy az véleményt tudjon formálni, vajon a panaszok elegendőek-e arra, hogy a tót bábát eltiltsák mesterségétől. A vármegye bábája minden bizonnyal a levél kézhezvétele után Alsónémedibe sietett, hogy személyesen tudjon beszélni a feldúlt asszonyokkal. A plébános jegyzőkönyvszerűen idézi levelében a vármegye bábája és az asszonyok között elhangzott beszélgetést: „A vármegye bábája a következő kérdést tette fel a háborgó nőknek: »Barátim miolta a tot bábát újjonnan bábának tettem, vagyone panaszotok ellene?» Mire az asszonyok mindannyian egybehangozóan válaszolták: »Semmi sints édes Nagyságos Asszonyunk sőt azotátul fogva igen alkalmaztattya magát«. Miután ez megvolt a vármegye bábájának ez volt a kijelentése: »No tehat nintsen okom miért tiltsam el őtet a bábaságtul el jövők ez után is gyakorta, és ha leg kisebb panaszt fogok ellene hallani azonnal el tiltom őtet, és masikat teszek.«” A továbbiakban a plébános a református Betegesné bába elleni fenntartásait fejti ki az alispánnak: „ami Betegesné sorsát illeti a vármegyei bába megállapítása szerint az összes járásban hozzá hasonlóan buta nő nincsen. Ismeretes Uraságod előtt, milyen szigorú kötelezettség hárul a parókiára az újszülöttek bejegyzését illetően. Azonban ez az asszony elmulasztotta nálam bejelenteni a nem katolikus pap által megkereszteltek nevét, sőt eltitkolta a keresztelés tényét és a papnak járó stólapénzt nem adta át, hanem eldözsölte azt”.

A levél utolsó része váratlan, de már sejthető irányba tereli az eseményeket. A plébános kíméletlen őszinteséggel leplezi le az alispán előtt a falu református lelkészét. Ettől a ponttól kezdve a bábakonfliktus egészen más megvilágításba kerül. A plébános valószínűleg régen sejtette, ki áll a „háborúságok” hátterében, ezért a katolikus és a kálvinista „tábor” megbékéltetésének szándékával azzal a megbízatással küldte el egyik emberét a kálvinista lelkészhez, hogy kérdezze meg őt, van-e kifogása a tót bába ellen. Kérdésére a plébános a következő választ kapta: „Igenis vagyon aprehensiom ellene de nem mondom meg, hanem tsak mikor ad rem de veniemus. Mind azon által papi hitemet kötöm soha a tót bába Némedibe nem lész bába tegye tsak bábának őtet a tisztelendő ur még gyalázattyát fogja vallani.” A plébános, hogy a helyzet súlyosságát az alispán felé érzékeltesse, egy meglehetősen drámai eset leírásával folytatja levelét. A kálvinista Joran János felesége a szülést követően betegségbe esett, és gyermeke tejhiányban meghalt. Az asszonyt halálos veszedelem fenyegette. A férj sírva kereste fel a kálvinista lelkészt és könyörgött neki, hogy a felesége megsegítésére küldje el a tót bábát. Kérésére azonban azt a választ kapta, hogyha még kétszáz asszony halna is meg, akkor sem küldi őt oda. A lesújtott Joran ezután a katolikus papot volt kénytelen megkérni, hogy járjon

közben ügyében a tót bábánál. A sértett bábaasszony azonban sem a papnak, sem a kétségbeesett férjnek nem állott rendelkezésére. A plébános ezután riadtan teszi fel a kérdést, hogy ezentúl ki fog a szüléseknél segédkezni. A levélből a továbbiakban kiderül, hogy a kálvinista lelkész Szemere alszolgabíróhoz fordult a tót bába ügyében, de miután tőle kedvezőtlen választ kapott, a szószékről szóljt saját hívei közül az „első emberek” ellen. Kijelentette, hogy nem fog értük imádkozni, hiszen a nemes urak az ő ügyét nem pártolták a katolikusoknál. Hogy milyen ügy pártolását hiányolja a kálvinista lelkész, és miért vált számára oly fontossá a tót bába személye, az kiderül rögtön a levél következő bekezdéséből: „Az a gyakran nevezett pap [a kálvinista lelkész] az asszonyok naponkénti összejöveleteit fölhasználja és visszaél velük, sőt a tót bába miatt éjszakai összejöveleteket is tart, s ide elküldi Oláh János megbizottját. Ezeket az asszonyokat arra bujtogatja, hogy hagyják ott a tót bábát minthogy a tót bába nem a prédikátor úr izlése szerént való. Ezek az éjszakai összejöveletek és találkozások a lázadás szagától bűzlenek. Én mint jó polgár nem mint pap figyelmeztetek. A váci dominiumhoz tartozó Alsó Némedi protestánsok az elmúlt júliusban könyörgő iratot küldtek és kérték, hogy szabadjon nekik földet foglalni a papjuk és kántoruk javára. Mielőtt egybegyűltek volna, hogy a választ meghallgassák, tartottak egy szokásos összejövetelt. Az összejövetelen Oláh János imposztor a következő szavakban tört ki: »Van elég földgye a papista papnak, a mi papunk es kántorunk szinten ugy szolgálnak mint ők, miért ne vehetnénk el a plebanos földgyébül a papunknak és a kántorunknak.«” A kálvinisták valószínűleg még 1786. év elején benyújtott kérésükre – a beadvány pontos időpontjára a plébános nem utal – végül nemleges választ kaptak. Válaszul – miként az a levélből kiderül – 1786. március 30-tól nem fizették a katolikus egyháznak járó stólapénzt. A levél legvégén a plébános összegzi a történeteket. Kijelenti, hogy itt a kálvinista lelkész ügyéről, és nem a bábáról van szó. A lelkész mivel a falu protestáns vallású „első embereit” ügyének nem tudta megnyerni, a kálvinista asszonyokat használta fel akarata érvényesítésére.

Lukácsy István bíró 1786. augusztus 4-én kelt, a vármegyei alispánhoz intézett levele teljes összhangban áll a katolikus plébános által leírtakkal.³⁵ A jelek szerint a bíró sem tartozott a kálvinista lelkész ügyének pártolói közé. Noha hitű protestáns, ő is ugyanazokra a megállapításokra jut a falubeli háborúságok eredőivel kapcsolatban, mint a katolikus plébános. Levelében a bíró is szól a tót bába visszahelyezésének körülményeiről, a vármegye bábájának pozitív szakvéleményéről, a kálvinista lelkész „bűnös” prédikációiról, az asszonyok bujtogatójáról és éjszakai összejöveleteikről.

³⁵ MNL PML IV. 2. VII. 17. cs. Lukácsy István bíró 1786. aug. 4-én kelt levele.

A felsőbb hivatalos állásfoglalás és egyben ítélet 1786. augusztus 9-re datálva Festetics Antal helytartótanácsi tanácsos tollából származik.³⁶ A hosszadalmas bábakonfliktust egy salamoni ítélettel zárja le: Szemere alszolgabíróra bízta, hogy mindkét bábát hivatalában erősítse meg, és a törvény nevében is hirdesse ki a faluban, hogy a szülő asszonyok a kettő közül azt hívják bábának, akihez nagyobb bizodalom van. A kálvinista lelkész ügyében pedig elrendeli, hogy Szemere az egész falu jelenlétében keményen intse meg. Ugyancsak Szemerére bízta a ki nem fizetett stólapézn behajtását. Ha valaki a fizetést megtagadná, az alszolgabíró feladata egy listát továbbítani a vármegye felé az engedetlenek nevének és tartozásuk összegének feltüntetésével. Végül Oláh Jánosra mint a háborúságok egyik fő előmozdítójára, hat botütést méret Festetics.

Szemere az 1786. szeptember 16-ára datált jelentésében számol be Festetics tanácsosnak az utasítás végrehajtásának körülményeiről és nehézségeiről.³⁷ Az alszolgabíró 1786. augusztus 31-én utazott el Alsónémedibe, hogy eleget tegyen az utasításnak. A jelentésből kiderül, hogy a két bába ügyének rendezése bizonyult a legkönnyebb feladatnak: az utasításnak megfelelően a falu nyilvánossága előtt kihirdette, hogy mindenki kedve szerint választhat ezentúl bábát. Ezt a falu egész népe elfogadta és senki sem mondott ellen. A református lelkész nyilvánosan megintette, aki Szemere szemrehányásaira azt válaszolta, hogy ezentúl minden erejével azon lesz, hogy az ügyben való ártatlansága felszínre kerüljön. Ha ez máshogyan nem megy, nem riad vissza attól sem, hogy bármilyen hivatalhoz forduljon. A jelentés arról árulkodik, hogy az alszolgabíró számára a katolikus papnak járó stólapézn behajtása már sokkal nehezebb, sőt szinte reménytelen feladatnak bizonyult. A falu református hívei úgy vélekedtek, hogy a pénz utólagos beszédéről szóló rendelkezést Szemere a katolikus pap érdekében hozta. Sőt a katolikus pap előadása szerint a kálvinista lelkész egyenesen azt terjeszti, hogy ez a rendelkezés Szemere és a katolikus plébános közötti összeesküvés eredménye. A lényeg, hogy az adósok nem akartak fizetni. Az alszolgabírónak – minden erőfeszítése ellenére – pénz helyett be kellett érnie a hátralékokról szóló kimutatással, amelyet a katolikus pap készített el. Végül Oláh János hat botütését a jóakarátú Szemere elhalasztotta. Oláh maga kérte ezt 68 éves korára hivatkozva. Miután az alszolgabíró engedett a férfi könyörgésének, Oláh rögtön beadott egy kérvényt, hogy büntetését másféle testi fenyítésre váltsák.

Kövessük a pereskedő asszonyok módszereit és pontokba szedve vegyük számba az eset történeti tanulságait:

³⁶ MNL PML IV. 2. VII. 17. cs. Festetics Antal helytartótanácsi tanácsos 1786. aug. 9-én kelt állásfoglalása.

³⁷ MNL PML IV. 2. VII. 17. cs. Szemere Ferencz vármegyei alszolgabíró 1786. szept. 16-án kelt jelentése.

1. Az eset nemcsak a vallási, hanem a mélyben rejtőző etnikai konfliktusokat is jól példázza. Feltűnő, hogy a katolikus bába igazi neve nem derül ki, mindvégig pejoratív, gúnyos felhanggal „tót bába”-ként aposztrofálják. E verbális szinten jelentkező távolságtartó „névadásban” a következő évszázadok nemzetiségi konfliktusainak egy korai variánsát fedezhetjük fel.

2. A bábát egyfelől a világi és egyházi törvénykezés és jogszolgáltatás, másfelől a helyi közösség próbálta szabályozni, kontroll alatt tartani. E két világ a bába számára csak a legkritább esetben volt összeegyeztethető. Igyekezett a mindkét oldalról jövő elvárásoknak megfelelni, de pontosan ezzel vált kiközösítetté, konfliktushelyzetek előidézőjévé.

3. Az iratok alapján pontos képet alkothatunk a bábát megválasztó női közegről, a falusi asszonyok alkotta közösségi autonómia működéséről. A bábaválasztás hosszú ideig a nők egyetlen és kizárólagos „választójoga” volt. A bábaválasztás alkalmával a társadalmi nyilvánosság egy sajátos formáját gyakorolták. Akaratuk érvényesítése és bármely egyházi és világi hatalommal szemben egyetlen autonóm joguk védelme érdekében semmilyen eszköztől sem riadtak vissza. A nem kívánt bába személye ellen kiközösítéssel, vádaskodással, passzív ellenállással, bojkottal protestáltak. Ebből azután drámai helyzetek adódtak. A református asszonyok „tót bába” elleni bojkottja miatt több családban a szülés tragikus halálesetekkel zárult.

4. A per alapján – amelyben rendhagyó módon a feldühödött református asszonyok sirámaikkal gróf Festetics tanácsosig jutnak el – nyomon követhetővé válik, hogy a felvilágosodásban az új munkamódszereket képviselő bürokrácia a régi elveket védő egyházi személyekkel és a falu belső megosztottságaival szemben milyen harcokat vívott. Ebben partnernek bizonyult a diplomás, német származású vármegyei bába, aki a női hierarchia új figurája, és furcsa módon ellenfél a nyilván érzelmileg jozefinista kálvinista lelkész.

Összegzés

Minden adminisztratív jellegű nehézség ellenére a bábák számára kötelezően előírt vizsga nemcsak a megszerzett elméleti és gyakorlati tudást minősítette, hanem lehetőséget adott a vizsgára kötelezett nők hivatalos számbavételére, megismerésére, s általában a hivatalok számára láthatóvá tételükre. Másfelől az approbációs procedúra révén a tudásszervezés rendszerébe egy olyan eszközt építettek be, aminek segítségével elvben meghatározták az általánosan elfogadható alkalmasság szintjét, minőségét, a jó és a rossz kategóriáit, s ezzel együtt az egyén – a 18. században oly sokat hangoztatott – közjót szolgáló „felhasználhatóságát”. A különböző természetű, etnikai, vallási, nyelvi különbségekből adódó konfliktusokkal terhelt esetek és életképek rávilágítanak arra is, hogy a normatívák szabta új

rendet a bábatársadalom nem utasította el explicit módon, sokkal inkább harmonizálni próbálta a generációkon keresztül őrzött és átörökített tapasztalati anyaggal és hagyományos tudásformákkal. Hogy a tradíció és innovatív törekvések, a régi és az új illeszkedése a szülészet területén mennyire volt sikeres, az, úgy tűnik, leginkább az akadémikus orvosok meggyőzőési stratégiáitól, kitartó szorgalmától, empátikus készségeitől függött. Ők voltak a mediátorok az írott normák és a mindennapok „szokásszerű” gyakorlata között.

THE STRUCTURES OF FEMALE COMMUNICATION
IN THE TRANSFORMATION OF THE INSTITUTION
OF MIDWIFERY IN THE EIGHTEENTH CENTURY

Recrimination and Resistance, Persuasion and Cooperation

By Lilla Krász

SUMMARY

Queen Maria Theresa's overwhelming reform programme encompassed a new imperial health system whose professional and structural aspects were first articulated in a set of comprehensive professional standards as created by the decree of 1770 entitled *Generale Normativum in Re Sanitatis*. The decree affected the activities of the actors in the contemporary 'health market', including 'traditional' midwives who were from that point onwards obliged to take theoretical and practical exams. Nevertheless, the execution of the norms and regulations of authorities was quite often met with ingenious strategies of resistance. This paper is intended to outline the communication strategies of midwives that evolved during the course of conflicts that arose connected to the process of the harmonization of tradition and innovation, thereby channelling the actors' positive and negative attitudes related to their various ethnic, religious and language background into viable courses of action.